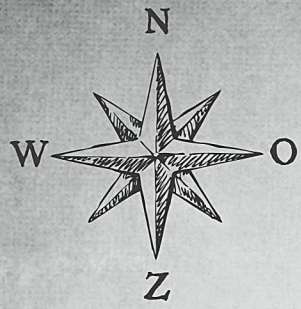

EUROPA
1572

FRANKRIJK

Montségur

SPANJE

BALEAREN

Middellandse Zee

BARBARIJSE KUSTEN

MILAAN

Milaan

REPUBLIEK
VENETIË

Venetië

Genua

GENUA

Firenze

TOSCANE

PAUSE-
LIJKE
STATEN

Rome

Tiber

Napels

NAPELS

Marsalla

SICILIË

Siracusa

GOZO Valletta

MALTA

OTTOMAANSE RIJK

Adriatische Zee

Lepanto

MACBETH: 'O, full of scorpions is my mind!'

WILLIAM SHAKESPEARE

Engelse toneelschrijver en dichter, uit zijn tragedie *Macbeth*

'Verbeelding is een vorm van rebellie tegen de werkelijkheid.'

JUAN MARSÉ

Spaanse schrijver en journalist

*Voor Cedric en Ellis,
dat zij het vermogen tot verbeelding nooit verliezen.*

H.P. Janssens
Vrijbuiters

© 2017 Clavis Uitgeverij, Hasselt – Amsterdam – New York

Omslagontwerp: Studio Clavis

Trefw.: zestiende eeuw, Rome, Venetië, piraterij, vrijheidsdrang

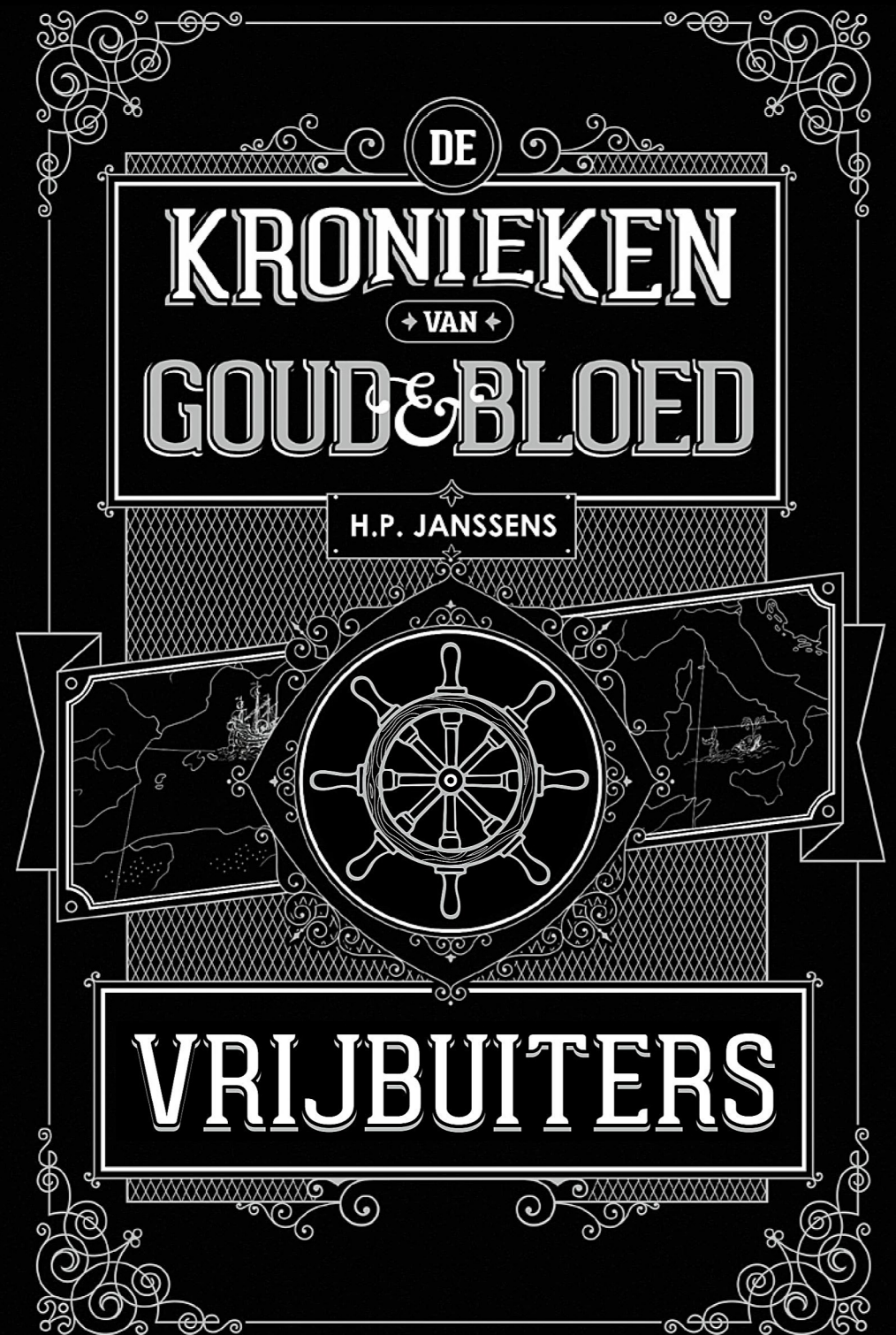
NUR 285

ISBN 978 90 448 3108 5

D/2017/4124/173

Alle rechten voorbehouden

www.clavisbooks.com

In het gedenkwaardige jaar des Heren 1572 stonden de grootmachten van Europa tot aan hun knieën in het bloed. Dit was het gruwelijke maar helaas onvermijdelijke gevolg van het feit dat heersers zich nu eenmaal vastklampen aan de macht, vorsten de omvang van hun grondgebied boven het welzijn van hun onderdanen stellen en religieus fanatisme elke dialoog per definitie onmogelijk maakt.

In 1562 had paus Pius IV het Concilie van Trente opnieuw bij elkaar geroepen. Dit concilie was al in 1545 door paus Paulus III in gang gezet, en na achttien lange jaren van discussie en zeer onkatholiek geruzie werd het tijd om spijkers met koppen te slaan. Op 3 september 1563 werden tijdens de laatste vergadering van het concilie de besluiten punt voor punt voorgelezen. Samengevat kwam het erop neer dat de leer van de rooms-katholieke Heilige Kerk geen enkele ruimte voor persoonlijke interpretatie liet en dat elke inbreuk op haar principes bijgevolg ogenblikkelijk in de kiem moest worden gesmoord.

Het Concilie van Trente leidde tot een hele resem nieuwe kerkwetten, met onder meer een verhoogde censuur in alle vormen van de kunst en de publicatie van een ellenlange *Index Librorum Prohibitorum*. Het eerste leidde tot het weghakken van marmeren geslachtsorganen bij standbeelden en het schilderen van verhullende sluiers op naakten, het laatste leidde tot jammerlijke boekverbrandingen.

Helaas voor de toch al zwaarbeproefde gelovige bleef het niet bij boekverbrandingen alleen. Door het snel toenemende aantal protestanten dreigde de Reformatie heel Frankrijk, de Nederlanden en de Duitse Staten in haar

greep te krijgen, en de Contrareformatie zag zich genoodzaakt met ijzeren vuist terug te slaan. Bijgestaan door Filips II van Spanje en streng conservatieve orden zoals de franciscanen, de dominicanen en de jezuïeten maakte ze er een erezaak van alle vormen van ketterij met wortel en al uit te roeien.

Spanje – intussen een economische, koloniale en religieuze grootmacht – nam het voortouw in de hernieuwde strijd tegen de ketterij. De achtentwintigjarige Filips II had in 1556 zijn vader keizer Karel V opgevolgd als koning van Spanje, de Nederlanden, Napels, Sicilië en de haast onmetelijke koloniale gebieden, en hij was vast van plan zijn beroemde vader in faam en aanzien naar de kroon te steken. Dat Filips hiervoor uit het goede hout gesneden was, leed geen twijfel: niet alleen was hij bijzonder intelligent en goed opgeleid, hij was ook trots, onbuigzaam en hard als de kerkplavuizen waarop hij meerdere uren per dag zijn knieën sleet. Fanatiek katholiek als hij was, zag hij zichzelf als de grootse leider die het rooms-katholieke geloof nodig had om opnieuw de onaantastbare positie in te nemen die het eeuwenlang bekleed had. Filips' letterlijk vurige enthousiasme vond zijn weerslag in de beruchte Spaanse inquisitie en de Heilige Bloedrechtbanken, die nog nooit zo meedogenloos hadden opgetreden als in deze dagen.

In de Nederlanden namen de protesten tegen de Spaanse tirannie ondertussen met de dag toe. Dankzij de opkomende slavenhandel en de rijke overzeese koloniën vloeide een onuitputtelijke geldstroom naar Spanje, wat leidde tot gigantische prijsstijgingen in heel Europa. De prijzen van levensmiddelen gingen door het dak en de lege magen die hier het gevolg van waren – samen met steeds nieuwe belastingen die Spanje oplegde – deden veel inwoners van de Nederlanden troost zoeken in een rechtlijnig en vooral sober geloof. Het protestantisme rukte onhoudbaar op.

De grootste verdedigers van het volk van de Nederlanden waren de hooggeachte edelen prins Willem van Oranje, Lamoraal – graaf van Egmont – en Filips – graaf van Horne. Met het dreigement het bestuur in de Nederlanden volledig lam te leggen drongen deze heren bij Margaretha van Parma, hun landvoogdes en een halfzus van Filips II, aan op meer redelijkheid, zowel wat belastingen als wat godsdienstvrijheid betrof. Uiteindelijk, na maandenlange smeekbeden, liet Margaretha zich vermurwen en kaartte ze de kwestie

aan bij haar halfbroer. Filips II ontstak daarop in hevige woede en vaardigde in oktober 1565 de beruchte decreten van Segovia uit. Daarin werd bepaald dat de gevreesde Spaanse inquisitie haar werkzaamheden niet langer tot het eigen land zou beperken, maar zou uitbreiden tot de Nederlanden. De bestuurders van de Nederlanden kregen hierbij het uitdrukkelijke bevel de Wetgeving ter Beteugeling van de Ketterijen strikt en met onmiddellijke ingang toe te passen.

Na dit stuitende bewijs van Filips' onwil kwamen de Nederlanden actief in het verweer. Hun lijdzaamheid had een grens bereikt en hun woede was zo groot dat in 1566 de beruchte Beeldenstorm uitbrak. Het verzet ontvlamde in de zuidwestelijke Nederlanden – in Vlaanderen en dan vooral in Antwerpen, de rijkste stad van de Nederlanden – maar sloeg al snel over naar de noordelijke Nederlanden. In het hele land braken tussen 10 augustus en begin oktober bloedige onlusten uit en razende menigten bestormden katholieke kerken, kapellen, abdijen en kloosters. Altaren, koorgestoelten, schilderijen en glas-in-loodramen werden kort en klein geslagen, maar de grootste woede gold toch de heiligenbeelden, die door de protestanten als afgodsbeelden werden beschouwd. De omvang van de onlusten was dermate groot dat heel wat Vlaamse intellectuelen, ondernemers en grote handelshuizen het zekere voor het onzekere namen en emigreerden naar het meer ruimdenkende Amsterdam en Rotterdam. Duizenden anderen vluchtten zelfs helemaal de Nederlanden uit en zochten aansluiting bij hun protestantse geloofsgenoten in Frankrijk. Vlaanderen en Antwerpen, ooit het bloeiende wereldcentrum van de wol-, laken- en tapijthandel, maar intussen al jarenlang leeggezogen door de Spaanse schatkist, stortten in een diepe economische crisis.

Voor Filips II was de maat nu meer dan vol. Hij had het gehad met die dwarsliggers uit het Noorden en in de nazomer van 1567 zond hij Don Fernando Álvarez de Toledo uit om eens en voor altijd orde op zaken te stellen. De hertog van Alva was een politieke en religieuze bloedhond die niet voor niets de bijnaam IJzeren Hertog had gekregen; hij zou niet rusten voor hij het protestantse gespuis terug in het katholieke gareel had gedwongen. Alva arriveerde in Brussel met een leger van tienduizend man en begon onmiddellijk zijn schrikbewind. Hij voerde nog maar eens nieuwe belastingen in en stelde de Raad van Beroerten in, een speciale rechtbank die elke vorm van opstand en ketterij radicaal de kop moest indrukken. De aanpak

van deze Raad was van die aard dat hij door het volk algauw en treffend tot 'Bloedraad' werd omgedoopt.

Vanwege hun opstandige ideeën waren Willem van Oranje en de graven van Egmont en Horne intussen volledig uit de Spaanse gratie gevallen. In het voorjaar van 1567 vluchtte Willem naar zijn geboortestreek in Pruisen, maar de graven weigerden in ballingschap te gaan. Amper één maand na zijn intocht in Brussel liet Alva de beide graven onder het mom van onderhandelingsgesprekken arresteren. De Bloedraad veroordeelde hen voor majesteitsschennis en hoogverraad, en op 5 juni 1568 werden beiden op de Grote Markt van Brussel onthoofd. De terechtstelling van deze hoog aangeschreven en geliefde edelen was de zoveelste kaakslag voor de Nederlanden. Ze luidde het begin in van de Tachtigjarige Oorlog, een periode van onnoemelijk veel leed, terreur en bloedvergieten, waarbij tienduizenden zogenaamde kettters door de Spaanse inquisitie werden opgepakt, gefolterd en terechtgesteld.

Nu hij zijn positie in de Nederlanden op bloedige wijze had bestendigd, besloot Filips II zijn aandacht opnieuw op de afvalligen van het geloof in eigen land te richten. Zevenhonderd goddeloze jaren hadden de Moren over Spanje geregeerd en hun verderfelijke ideeën verspreid, maar als ordehandhaver van God op aarde zou Filips nu alles wat ook maar enigszins naar heidendom rook afbranden tot in de wortel. De Spaanse Joden waren al gedood of verdreven, maar in 1568 vaardigde hij een edict uit waarin hij stelde dat voortaan ook de *mudéjares* de weinige Moorse gebruiken die hun nog oogluikend werden toegestaan definitief moesten opgeven. De laatste Moorse afstammelingen – voornamelijk geconcentreerd in de streek rond Granada – kwamen in opstand, maar hun verzet werd snel en zeer bloedig neergeslagen. Om soortgelijke problemen in de toekomst te vermijden gaf Filips zijn buitenechtelijke halfbroer Don Juan van Oostenrijk bovendien bevel een algemene veldtocht tegen de nog resterende *mudéjares* te beginnen. Eén miljoen *mudéjares* werden vervolgens opgejaagd in heel Spanje en slechts weinigen slaagden erin uit handen van de inquisitie te blijven. Het economische en culturele verval dat jaren daarvoor al in Granada had ingezet, was hiermee een feit.

Terwijl de Spaanse inquisitie ongenadig huishield in Spanje en de Nederlanden, woedden in Frankrijk de godsdienstoorlogen in volle hevigheid.

Op 3 april 1559 hadden Filips II van Spanje en Henri II van Frankrijk eindelijk hun jarenlange vete beëindigd met de Vrede van Cateau-Cambrésis. Aan het verdrag waren lange en moeizame onderhandelingen voorafgegaan en nu het eindelijk zover was, wilde Henri het akkoord bezegelen met een genereus gebaar: hij schonk zijn kersverse bondgenoot de hand van zijn veertienjarige dochter Elisabeth de Valois. Filips, intussen tweeëndertig jaar oud en al tweemaal weduwnaar, stemde toe. De huwelijksfestiviteiten duurden dagenlang en zoals dat hoorde bij een feest van koninklijke orde, werd er een groot toernooi gehouden. Henri, de overmoedige vader van de bruid, nam ook deel aan het steekspel, kreeg een lans door zijn oog en overleed enkele dagen later.

De dood van Henri II stortte Frankrijk opnieuw in politieke instabiliteit. Henri's zonen François II, Charles IX en Henri III waren op het ogenblik van hun vaders overlijden respectievelijk vijftien, negen en zeven jaar oud en bijgevolg moest Catharina de' Medici, de koningin-moeder, aantreden als regentes. Catharina was door haar echtgenoot altijd buiten de staatszaken gehouden en zowel de aanvoerders van de Katholieke Liga – met de invloedrijke familie de Guise en kardinaal de Lorraine op kop – als die van protestantse zijde – onder leiding van de Bourbons en admiraal Gaspard de Coligny – zagen deze nieuwe situatie als de ideale gelegenheid om de macht naar zich toe te trekken. Achter de schermen werd alles in gereedheid gebracht om bij de eerste tekenen van Catharina's onvermogen een greep naar de macht te doen. Toen in 1560 eerste troonopvolger François II onverwachts overleed en zijn amper tienjarige broer Charles IX de nieuwe dauphin werd, wist Catharina zich door wolven omringd.

Aanvankelijk was Catharina de hugenoten nog gunstig gezind – voornamelijk omdat ze een hekel had aan de familie de Guise – maar na de dood van haar zoon François schaarde ze zich onder druk van haar fanatieke schoonzoon Filips II toch aan katholieke zijde. De conflicten tussen katholieken en protestanten namen hierdoor weer toe, waarbij beide partijen zowel aanstoker als slachtoffer waren en de onlusten almaar bloediger werden. Catharina was van mening dat de harde aanpak van de hugenoten een van de belangrijkste oorzaken van de onrust in Frankrijk was en besloot

zich daarom in zekere mate verdraagzaam op te stellen. Haar tolerantie – of laksheid, zoals de Katholieke Liga het formuleerde – zette veel kwaad bloed bij de katholieken, en sommigen van hen zagen er een aanleiding in om zelf doortastender op te treden. Toen de katholieke hertog François de Guise op 1 maart 1562 zijn gebied doorkruiste en in het dorp Vassy honderden hugenoten aantrof die in een schuur voor de eredienst verzameld waren, gaf hij zijn soldaten de opdracht deze gelovigen tot de laatste man, laatste vrouw én het laatste kind af te slachten. Het bloedbad van Vassy lokte een kettingreactie van wraakacties uit en was zo de directe aanzet tot lange jaren van gruwelijke godsdienst- en burgeroorlogen, waarin nagenoeg heel Frankrijk werd meegesleurd.

Catharina had intussen een heldere kijk op de politieke situatie in haar land gekregen. Haar dochter Elisabeth was gehuwd met de streng katholieke Filips II van Spanje, een man die ze liever niet tegen zich in het harnas joeg ... maar zo'n man was Gaspard de Coligny, de leider van de Franse hugenoten, al evenzeer. Katholieken en hugenoten waren bovendien stevig aan elkaar gewaagd qua invloed, mansterkte en wreedheid, en aan beide zijden waren er al honderden slachtoffers gevallen door sluipmoord, complotten en verraad. Om haar eigen positie veilig te stellen besloot Catharina afstand te houden van al het gekonkel dat haar omringde en de strijd tussen de invloedrijke adellijke geslachten in de mate van het mogelijke afwachtend aan te zien. Pas toen de Fransen tegen 1570 het oorlog voeren moe begonnen te worden, bood Catharina haar bemiddeling aan, en op 5 augustus 1570 ondertekenden Charles IX – intussen officieel koning – en Gaspard de Coligny eindelijk de moeizaam onderhandelde Eeuwige Vrede van Saint-Germain. In het verdrag werd bepaald dat Parijs en het Franse hof in het bijzonder katholiek bleven, maar dat katholieken en hugenoten voortaan dezelfde burgerlijke en religieuze rechten kregen. Om de Eeuwige Vrede te bezegelen werd nog maar eens een huwelijk gearrangeerd, ditmaal tussen Catharina's zeventienjarige dochter Marguerite de Valois – in de omgang Margot genoemd – en de eveneens zeventienjarige hugenoot Henri de Bourbon. Henri was nog jong, maar hij was niet van de minsten. Via het huis Bourbon was hij een volle neef van zijn toekomstige bruid, hij was een persoonlijke beschermeling van de Coligny én hij was koning van het kleine koninkrijk Navarra op de grens tussen Spanje en Frankrijk.

Eén ding baarde Catharina echter grote zorgen: hoewel het Franse hof officieel voor het katholicisme had gekozen, bekeerden steeds meer Fransen – onder wie ook hoge edelen en zelfs leden van haar eigen, koninklijke familie – zich tot het protestantisme. Een derde van de Franse bevolking zou intussen naar schatting hugenoot zijn en het nakende huwelijk tussen Margot en Henri van Navarra, zoals Henri de Bourbon ook genoemd werd, zou dat aantal alleen maar doen toenemen. Tot overmaat van ramp begon zelfs haar zoon, de nu tweeëntwintigjarige koning Charles IX, warme gevoelens voor het protestantisme te ontwikkelen. Als het een beetje tegenzat, zo concludeerde de intussen erg aan de macht verknochte Catharina, zou ze binnen afzienbare tijd haar invloed volledig verliezen.

In de geest van de Eeuwige Vrede van Saint-Germain werd in de zomer van 1572 niet alleen de katholieke, maar ook de volledige protestantse adel, zowel Frans als Navarrees, uitgenodigd om het huwelijk van Margot de Valois en Henri van Navarra in Parijs bij te wonen. De eigenlijke bruiloft werd gehouden op 18 augustus, maar de bijbehorende festiviteiten zouden langer dan een week duren. Op 22 augustus echter werd een ongeziene tragedie ingezet, toen op aanstichten van Henri de Guise, de tweeëntwintigjarige zoon van François de Guise, een aanslag op Gaspard de Coligny werd gepleegd. De Coligny overleefde die, maar de gemoederen in het protestantse kamp raakten danig oververhit en de haatgevoelens die nog steeds onder de oppervlakte smeulden, laaiden op als nooit tevoren. Beducht voor de op wraak beluste hugenoten en stevig onder druk gezet door zijn moeder, gaf Charles IX in de nacht van 23 op 24 augustus – oftewel Bartholomeüsnacht – een wanhoopsbevel: 'Dood ze! Dood ze allemaal opdat er niet één overblijft om het mij later te verwijten!'

In de daaropvolgende uren vielen de leiders van de Katholieke Liga de paleizen en logementen van vooraanstaande protestanten binnen en joegen iedereen genadeloos over de kling. De jonge Henri de Guise en zijn aanhangers trokken bloeddronken door de straten van Parijs, waar op dat ogenblik soldeniers van beide zijden eveneens dronken en driftig ronddoelden. De hel brak los. Het huwelijksfeest dat de Eeuwige Vrede had moeten bestendigen, onttaarde in een massamoord, en de beruchte Bartholomeüsnacht van 1572 ging de geschiedenis in als de Bloedbruiloft – een gruwelijk hoogtepunt in de toch al bloedige Franse godsdienstoorlogen. In minder dan één

etmaal werden in Parijs meer dan tweeduizend hugenoten afgeslacht, alleen de kersverse bruidegom Henri van Navarra werd gespaard. In de weken en maanden daarna werden in heel Frankrijk nog eens tien- tot twintigduizend hugenoten gedood.

Dat in Spanje, de Nederlanden en Frankrijk het Ware Geloof met harde hand werd afgedwongen, de brandstapels metershoog oplaaiden en de wegen overspoeld werden door vluchtelingen, was iets waar men ten zuiden van de Alpen niet echt wakker van lag. De katholieke Kerk was in de Italiaanse Staten zo almachtig en boven elke twijfel verheven dat het niet eens bij de bevolking opkwam een ander geloof te overwegen. Alleen het pauselijke legaat Avignon was een zorgenkind. De Franse godsdienstoorlogen hadden vanaf het begin grote verdeeldheid in het gebied rond Avignon gezaaid en het was zeer de vraag of het legaat ongehavend uit de strijd zou komen. Het legaat zelf en het naburige aartsbisdom Aix waren uiteraard trouw aan de paus, maar de hugenoten – in deze regio aangevoerd door François des Adrets oftewel de Bloedbaron – zwaaiden bloedig de plak in Orange, de Dauphiné, de Cévennes en de Languedoc. Door alle gekonkel binnen het Franse koningshuis én een niet nader omschreven interne kwestie die het stabiele bestuur van Avignon volledig had ondergraven, vormden de hugenoten nu een reële bedreiging voor de voormalige pausenstad. Beducht voor een belegering van zijn stad richtte paus Pius IV in de herfst van 1562 dan ook een persoonlijke oproep aan de toen amper twaalfjarige Franse koning Charles IX. De koninklijke adviseurs kwamen met spoed bijeen en na intensieve beraadslaging werd besloten kardinaal Charles de Bourbon, een neef van de koning, aan het hoofd van het legaat te plaatsen. De Bourbon, een van de aanvoerders van de Katholieke Liga, had evenwel andere zorgen aan zijn hoofd dan het besturen van een stad. Daarom liet hij zich vanaf 1565 ter plaatse vervangen door kardinaal Georges d'Armagnac, een uiterst bekwaam en plichtsgetrouw man die in 1575 door paus Gregorius XIII tot aartsbisschop van Avignon werd benoemd.

Terwijl andersdenkenden overal in Zuid- en Midden-Europa werden verjaagd of vermoord, vond een grote groep Joden net een toevlucht in Rome, bolwerk van het katholieke geloof. De reden hiervoor had weinig met christelijke naastenliefde te maken, maar alles met eigenbelang. Net als in andere

gezaghebbende steden werden immers ook in Rome kerken en paleizen gebouwd, als wilde men God zelf naar de kroon steken, en de financiële putten die marmer, mozaïekvloeren en beeldhouwwerken hierbij sloegen, waren duizelingwekkend diep. De Joden daarentegen bouwden niets. Het was hun bij wet verboden vastgoed te bezitten of erin te investeren, en het gevolg was dan ook dat de Joodse gemeenschap over een indrukwekkende voorraad onbenut geld beschikte. Gewiekste ondernemers als ze waren, besloten de Joden echter van de nood een deugd te maken en stelden ze hun goud en zilver – uiteraard in de grootste discretie en tegen een billijke vergoeding – ter beschikking van christelijke religieuzen, aristocraten en handelshuizen die met chronisch geldgebrek kampten. Niet alleen was dit systeem voor de veelgeplaagde Joden een mooie bron van inkomsten, de behoefte aan Joods geld bood hun tevens een zekere bescherming tegen vervolging.

Maar in het licht van de oprukkende Reformatie was paus Paulus IV zeer duidelijk geweest: afwijkende geloofsopvattingen konden absoluut niet, noch in woorden, noch in gedachten, en al helemaal niet in daden. Het jodendom was en bleef dus een ketterse godsdienst, en aangezien de kersverse paus Paulus IV – ondanks zijn aanhoudende geldgebrek – zeker niet van toegeeflijkheid wilde worden beschuldigd, vaardigde hij bij zijn zalving in 1555 meteen de fameuze bul *Cum Nimis Absurdum* uit. In deze bul stelde hij dat het compleet absurd en ongehoord was dat de Joden, die door de moord op Christus door God tot eeuwige dienstbaarheid waren veroordeeld, nog steeds een volwaardige plaats in de samenleving opeisten. Daarom, zo stelde de bul, moesten alle Joden uit de Pauselijke Staten worden geweerd, met uitzondering van hen die bereid waren zich in een getto te vestigen. Zo'n getto, zo specificeerde de bul, was een strikt van de christenen afgescheiden stadswijk waarbinnen de Joden een woning mochten huren, een aantal welomschreven beroepen mochten uitoefenen en één synagoge mochten oprichten. Overdag was het de Joden toegestaan dit getto te verlaten om in hun levensonderhoud te voorzien, al was het strikt verboden met christenen te verbroederen. Van zonsondergang tot zonsopgang werden de zwaarbewaakte toegangspoorten van het getto gesloten. De stad zou er rigoreus op toezien dat de bewoners van het getto de hun verleende vrijheden niet misbruikten. Elke overtreding zou streng worden bestraft, hetzij door het ontnemen van vrijheden, hetzij door verbanning of dood.

Meer dan tweeduizend Joden verhuisden in de jaren daarna naar het Romeinse getto. De woonoppervlakten waren er bedroevend klein en de huurprijzen belachelijk hoog, maar ze waren er tenminste vrij om hun geloof te belijden. Buiten de muren van het getto hadden ze geen enkele vrijheid en werd hun een eindeloze resem sociale, economische en juridische beperkingen opgelegd. Zo was het hun onder meer verboden vastgoed te bezitten – ook niet in het getto – mochten ze alleen handel drijven in lompen en tweedehandskledij, mochten ze geen enkel medisch beroep ten aanzien van christenen uitoefenen en waren ze verplicht te allen tijde herkenbare kledij te dragen – een gele puntmuts voor de mannen, een gele sjaal voor de vrouwen. Verder was het nagenoeg een uitgemaakte zaak dat elk dispuut tussen een Jood en een christen in het voordeel van de christen werd beslecht – een gegeven waar maar al te vaak misbruik van werd gemaakt wanneer een schuldenaar zijn torenhoge schulden liever niet afloste.

De toestand van de Joden stabiliseerde toen Paulus IV in 1559 werd opgevolgd door Pius IV, maar verslechterde opnieuw in 1566 toen Pius V paus werd. Het pontificaat van Pius V duurde amper zes jaar, maar in die korte tijdspanne was hij de verpersoonlijking van de katholieke Contrareformatie en deed hij er alles aan om elke vorm van vernieuwing in de kiem te smoren. In 1569 verordende hij dat alle Joden, met uitzondering van degenen in de getto's van Rome, Ancona en Avignon, definitief uit de Pauselijke Staten moesten worden verdreven.

Pius V stierf op 1 mei 1572 en werd opgevolgd door Gregorius XIII, een kerkelijk rechtsgeleerde van wie men zei dat hij een verlichte geest was. Afvalligen van het geloof én katholieken haalden opgelucht adem.

Dat het geloof in en rond de Pauselijke Staten uiterst zelden een oorzaak van geweld was, betekende echter niet dat de Italiaanse laars volledig van conflicten gespaard bleef. De onderlinge rivaliteit tussen machtige families en stadstaten leidde regelmatig tot schermutselingen en soms zelfs tot kleine veldslagen, maar dit geweld was in niets te vergelijken met de godsdienstoorlogen die Frankrijk en de Nederlanden teisterden. En zelfs al wilden de Italiaanse heren nu en dan elegant de degenen kruisen, uiteindelijk hielden ze toch meer van schoonheid dan van bloed. Firenze, Siena en Venetië waren nog steeds in de ban van de renaissance, en mede dankzij kapitaalcrachtige Joodse geldschietters groeiden deze stadstaten uit tot ongeziene centra van

kunst, cultuur en algehele verfijning. Elke stad had haar favoriete architecten, beeldhouwers en schilders, en zij kregen de opdracht er alles aan te doen om rivaliserende steden in creativiteit en originaliteit te overtreffen. Hoe hoog de rekeningen daarbij opliepen, speelde nauwelijks een rol, want steenrijke koopmans- en bankiersfamilies zoals de de' Medici's in Firenze, de Chigi's in Siena en de Loredans in Venetië wierpen zich op als mecenasen en brachten hun uitverkoren kunstenaars tot ongekennde prestaties.

Ten overstaan van al dat gepronk kon Rome natuurlijk niet achterblijven. De zetel van de Heilige Stoel was erop gebrand de rest van de beschaafde wereld te overtroeven, niet alleen inzake religieuze en wereldlijke macht, maar ook wat de kunsten aanging. De geniale Michelangelo Buonarroti werd aangesteld als zevende architect van de Sint-Pietersbasiliek en kreeg de dwingende opdracht de bisschopskerk, thuisbasis van de paus en gebouwd op het graf van de heilige apostel Petrus zelf, eindelijk af te werken. De basiliek moest de grootste kerk ter wereld worden, een bouwwerk dat qua pracht en praal zijns gelijke niet had en een krachtig symbool zou zijn voor de glorie en de onwrikbaarheid van het katholieke geloof.

Een gouden tijd brak aan en samen met duizenden pelgrims vergaapten de Romeinen zich aan enorme fonteinen, brede lanen, fraaie pleinen en fabelachtige kerken waarvan de ingenieus geconstrueerde koepels tot in de hemel reikten. Dat al dat moois gefinancierd was met Joods goud en kopergeld dat via de aflatenhandel uit de zakken van honderdduizenden arme gelovigen was geklopt, deed het goud niet minder blinken. De schilderijen waren ontzagwekkend, de glas-in-loodramen oogverblindend, de marmere beeldhouwwerken kolossaal. Zo algemeen was de bewondering en de verwondering dat op hoogdagen heel Rome eensgezind uitliep in schitterende processies en als uit één mond Christus de Heer loofde, de Heiland en Verlosser van de mensheid.

PALAZZETTA ODONI, 1572

De zomer van 1572 was beestig heet geweest. Zo heet dat het water in het kanaal onder zijn raam was ingekookt tot een dikke bruine smurrie en zich in korsten had vastgehecht aan de benedengevel van zijn palazzetta. In de bochten waar de stroming was stilgevallen, dreven de kadavers van honderden ratten samen tot een grauwbrown tapijt dat opzwool onder de zon, openbarstte en nog meer stinkende smurrie in het kanaal loosde. Met dit uitzicht en de bijbehorende stank in zijn neusgaten was het een magere troost te weten dat zijn palazzetta aan een van de grotere kanalen lag, aan een waterweg die zelfs rechtstreeks met het Canal Grande verbonden was, en dat de smerigheid naar Venetiaanse normen dus nog meeviel. Hij mocht er niet aan denken hoe het stonk rond de tientallen grachten dieper in de binnenstad, waar zelfs smalle platbodems elkaar niet konden kruisen en het water bijna het hele jaar door stilstond.

Stefano drukte een met sandelhout geparfumeerde zakdoek tegen zijn gebeeldhouwde neus, schudde verbolgen zijn hoofd en trok een lade open. 'Ik begrijp werkelijk niet waarom dit zo veel tijd en geld kost,' zei hij terwijl hij met uitgesproken tegenzin een zware geldbuidel opdiepte en op zijn bureau plantte. 'Je schoonheid en je charmes heten befaamd te zijn en je kunsten om een man te verleiden berucht ... waarom duurt dit dan zo godselendig lang?'

De frêle maar elegante verschijning aan de andere kant van het bureau vertrok spottend een welgevormde mondhoek. 'Opmerkelijk toch hoe u er altijd weer in slaagt mensen een smerig gevoel te geven, zelfs onder het mom van een compliment. Maar *bon* ... Contacten leggen, informatie verzamelen, mensen beïnvloeden ... dat kost tijd, dat weet u net zo goed als

ik. En tijd kost geld – veel meer geld dan het armzalige bedrag dat u hier nu op tafel legt.' Er volgde een wuft handgebaar. 'Mijn sjofele garderobe is hoogdringend aan vernieuwing toe. Vaalheid en schraalheid heersen in die mate in mijn kleerkast dat zelfs een Jood in janken zou uitbarsten bij het aanschouwen ervan. Ik heb dus nieuwe kledij nodig, met bijbehorende schoenen, kousen, linten –'

'Bespottelijk!' spuwde Stefano. 'Je denkt toch niet heus dat ik jouw decadente pronkzucht ga bekostigen?'

'Nou,' en de bezoeker herschikte een weerbarstige haarlok, 'wat dat betreft kan ik u verzekeren dat het is zoals de volksmond zegt: het is met stroop dat men vliegen vangt. Trouwens, over stroop gesproken ... er is ook nog mijn dagelijkse verzorging. Al die poeders, parfums, oliën, poeders en pomma-des kosten me –'

'Hoe dúrf je!' siste Stefano bleek. 'Wie denk je wel dat je bent? Venetië loopt vol hoeren, één vingerknip van mij en er staan er honderd in de rij om jouw plaats in te nemen!'

'Misschien,' beaamde de bezoeker met een charmante glimlach, 'maar geen van hen combineert de kwaliteiten waarover ik beschik tot zo'n onweerstaanbaar geheel. Het zou u opnieuw maanden tijd en nog veel meer handen vol geld kosten om –'

'Besef goed dat jouw lot in mijn handen ligt!' sneerde Stefano terwijl hij toch opnieuw in de lade graaide en nog twee kleinere buidels op tafel smeed. 'Eén vingerwijzing van mij volstaat om jouw welgecultiveerde lichaam en serpententong publiekelijk aan reepjes te laten snijden!'

Nog steeds met een glimlach om de lippen haalde de bezoeker de buidels naar zich toe. 'O, maar dat besef ik maar al te goed ... net zoals ik mij er zeer van bewust ben dat ú evenzeer met mijn stilzwijgen gebaat bent.'

'ERUIT, SPORCA PUTTANA!' schreeuwde Stefano nu. 'En ik wil je huichelachtige gezicht pas weer zien als je resultaten kunt voorleggen! Geef me iets waarmee ik die Orsini's tot in de grond kan vernederen of je zult vóélen hoe de Venetianen over jouw soort denken!'

Toen hij weer alleen was en enkele malen diep had ademgehaald, kwam Stefano tot bedaren. Goede informatie was duur en liet op zich wachten, dat wist hij best. En als het erop aankwam de Orsini's de duivel aan te doen en hun glanzende reputatie voorgoed aan diggelen te slaan, had hij een enge-

lengeduld. Maar bij God, die vuige hoer was doortrapt genoeg om hem aan het lijntje te houden tot sint-juttemis! Meer dan tien jaar sleepte deze zaak nu al aan – mensen zouden hem gek verklaren als ze het wisten! En toch ... en toch was hij er nog altijd ten stelligste van overtuigd dat hij juist handelde. Dat hij gekmakend traag maar gestaag de weg volgde die hij moest volgen om zijn geboorterecht te heroveren. Elke ademtocht, dag na dag en jaar na jaar, had hij dat ultieme doel voor ogen gehouden ... Dat hij dan onderweg op obstakels stuitte, op hooghartige Venetianen en godsvervloekte parasieten die een aanslag op zijn zenuwen waren, nam hij er noodgedwongen bij.

Stefano stapte door de openstaande terrasdeuren het balkon op. Amper een zakdoek groot was het, en dus absoluut niet te vergelijken met de balkons van de paleizen verderop, maar het was genoeg om even de drukken-de benauwdheid van de kamer te ontvluchten. Hij legde zijn hoofd in zijn nek, snoof voorzichtig en meende boven de stank van gistend afval uit ook een vleugje zilte zeelucht te ontwaren. Links van hem, om de bocht, lag het Canal Grande. Het baande zich als een gespiegelde S een weg door de stad en sneed de honderden eilanden waarop Venetië was gebouwd van west naar oost in tweeën. Tegelijk was het Canal Grande de kloppende levensader die de stad bij elkaar hield. Alles in Venetië – elke inwoner, elk dier, elke spijker, elke korrel graan – was via dit kanaal de stad in gebracht ... en uiteindelijk werd elke reiziger, elk stuk handwerk, elke ton afval en zelfs elke overledene ook weer langs deze zelfde weg afgevoerd.

De oostelijke monding van het Canal Grande was de meest tot de verbeelding sprekende plek van heel Venetië. Daar, aan de rand van de beroemde Venetiaanse baai, lag de Piazza San Marco, misschien wel het mooiste plein ter wereld. Het was L-vomig en werd aan alle zijden geflankeerd door de rijkste gebouwen van Venetië, en dat wilde wat zeggen. De volledige noord- en westkant werden ingenomen door de Procuratie, een indrukwekkend groot ambtsgebouw van wel drie verdiepingen met een gevel vol marmeren arcaden. In dit gebouw waren de kantoren van de procuratoren van San Marco gevestigd, de hoogste ambtenaren van de Republiek Venetië, en het was hun taak minutieus toezicht te houden op alle burgerlijke, militaire en economische aangelegenheden die de Republiek aanbelangden.

Voor de Procuratie op het plein stond de Campanile, een vrijstaande, uit rode baksteen opgetrokken klokkentoren. In vergelijking met de omliggen-

de gebouwen was de Campanile sober van stijl, maar hij was meer dan driehonderd voet hoog en als de zon scheen, vonkte de vergulde aartsengel Gabriele op de torenspits als een ster. Vroeger had de Campanile dienstgedaan als vuurtoren en ook nu nog was de toren een vertrouwd herkenningspunt voor de duizenden zeevaarders die jaarlijks de Venetiaanse lagune binnenvoeren.

Aan de korte westzijde van de Piazza San Marco, uiterst links om de hoek en met de voorgevel naar het Canal Grande gericht, lag de Zecca – de Munt. De Zecca was het financiële hart van de Republiek. Hier werd de alom gerespecteerde gouden zecchino of Venetiaanse dukaat geslagen, de munt die een begrip was in de internationale handel van Azië tot Afrika en de overzeese kolonies toe. De Zecca was ontworpen door stadsarchitect Jacopo Sansovino en de krachtige, classicistische stijl moest Venetië's voor- spoed en welvaart weerspiegelen en, als het even kon, ook eeuwige rivaal Rome de loef afsteken.

Het allermooiste gebouw en waarlijk de parel aan de Venetiaanse kroon stond echter aan de oostzijde van het plein. Daar schitterde namelijk de San Marcobasiliek, de magistrale kerk waar de overblijfselen van de evangelist Marcus, de beschermheilige van Venetië, een laatste rustplaats hadden gevonden. De basiliek was een meesterwerk van bouwkunst, een letterlijk oogverblindende compositie van spitse torentjes, vergulde portaalbogen, stenen kantwerk en met mozaïek ingelegde fronten. De vijf grote toegangspoorten waren van brons, alle vloeren, muren en ornamenten waren van marmer en de volledige binnenkant was bedekt met een duizelingwekkend patroon van gouden mozaïeken. Het hoofdaltaar en de zijkapellen puilden uit van de marmeren heiligenbeelden en haast alle altaarstukken waren van goud en bezet met edelstenen en gebrandschilderd glas. Honderden marmeren zuilen waren nodig om deze kolossale constructie te ondersteunen, en alsof dit nog niet majestueus genoeg was, werd het dakgewelf afgesloten door vijf grote Byzantijnse koepels en hield een legioen van marmeren engelen en bronzen paarden op de buitengevel de wacht.

O ja, dacht Stefano terwijl hij zijn neus nog wat hoger in de wind hield en probeerde te ruiken of er een warmteonweer zat aan te komen, de San Marcobasiliek was ontegenzeggelijk een van de mooiste kerken ter wereld ... misschien zelfs nog mooier dan de Sint-Pietersbasiliek in Rome. En toch

was de Venetiaanse basiliek zijn ding niet. Te veel krullen en schittering, te veel zwierigheid en protserige details – een mens kreeg hoofdpijn van er-naar te kijken. Wat hem betrof, werd de San Marcobasiliek moeiteloos overklast door het gebouw dat er rechts van stond, en dat gebouw, gelegen aan de meest prestigieuze Venetiaanse kade en met een overweldigend uitzicht over de smaragdgroene lagune, was het *Palazzo Ducale* – het Dogepaleis.

Te midden van alle omringende gebouwen was het Dogepaleis een oase van rust voor het overvraagde oog. Het gebouw viel op door zijn omvang, maar in deze omgeving van weelde en overdaad viel het nog meer op door de volledige afwezigheid van verguldsel, mozaïeken, beelden en koepels. Wat het Dogepaleis evenwel bijzonder maakte, was dat de volledige gevel bekleed was met het puurste witte en roze marmer dat er te vinden was. Bovendien waren de marmeren plavuizen geschikt in een diamantmotief en doordat de steen zo zuiver was, leek het, wanneer de Adriatische zon vol op de gevel scheen, alsof het paleis van binnenuit gloeide.

Maar helaas, bedacht Stefano spijtig, wat de buitengevel van het Palazzo Ducale aan goud, krullen en tierelantijntjes ontbeerde, werd aan de binnenzijde in buitensporige mate gecompenseerd. De geëtaleerde rijkdom was overweldigend, met monumentale trappenhuizen, sculpturen waar jaren beeldhouwwerk in gekropen was en zalen met hemelhoge plafonds. Alle vloeren waren van marmer, het bladgoud lag vele lagen dik op de friezen en de reusachtige schilderijen van beroemde Venetiaanse meesters bedekten niet alleen de hoge muren, maar ook de enorme plafonds. De Republiek was rijk, zo rijk als de zee diep was, en dat zouden de buitenlandse staatshoofden, diplomaten en bevelhebbers die op bezoek kwamen geweten hebben. Hun monden moesten van bewondering openvallen, hun ogen door schittering verblind worden en hun hoofden van verrukking tollen wanneer ze via de monumentale *Scala d'Oro* de Grote Zaal betraden om daar hun armzalige voorstellen aan de doge voor te leggen.

De Grote Zaal. Iedere Venetiaan en iedere koopman die ooit met een Venetiaan zaken had gedaan, kende die. De Grote Zaal was het centrum van de Venetiaanse macht, het brandpunt van de Venetiaanse heerschappij over land en over zee. Het was vanaf deze fabelachtige zaal dat de dogen sinds de negende eeuw met strakke hand de Republiek hadden bestuurd en haar hadden gemaakt tot de welvarende staat die ze vandaag de dag was. In deze

Grote Zaal zetelden tevens de Hoge Raad, het Hooggerecht en het oppercommando van de indrukwekkende Venetiaanse vloot. Alle verdragen die Venetië zowel te land als ter zee tot een politieke, economische en militaire grootmacht hadden gemaakt, werden hier bewaard, evenals het *Libra D'Oro* – het befaamde *Gouden Boek*.

Het *Gouden Boek* was het enige begrip dat bij elke Venetiaan zo mogelijk nog meer ontzag opriep dan de Grote Zaal. In dit boek lieten de adellijke families van Venetië al eeuwenlang hun zuivere stamboom optekenen, en als je naam in gekalligrafeerde letters op de vergeelde pagina's stond, betekende dat dat je familie recht van spreken had. Immers, de Venetiaanse wet bepaalde dat alleen mannen van wie de naam in het *Gouden Boek* stond, verkozen konden worden om staatsambten in te vullen, en meer dan duizend adellijke procuratoren hadden zo in meer of mindere mate inspraak in het bestuur van de Republiek. De hoogste procuratoren zetelden in de hoogste raden en bijbehorende kabinetten, de honderden lagere procuratoren – advocaten, stafmedewerkers, ambtenaren, klerken – waren actief in de lagere departementen. Aan het hoofd van deze hele republikeinse staatsstructuur stond de doge, en ook hij werd gekozen volgens een ingewikkeld systeem van geheime stemmingen. Omdat de doge zijn ambt tot zijn dood bekleedde en de Venetianen als de dood waren voor machtsmisbruik, betrof het een voornamelijk ceremoniële functie en bleef de ware macht in handen van de procuratoren en de raden waarin zij zetelden. Dat dit vooruitstrevende systeem wonderwel werkte, bewees het feit dat Venetië sinds de negende eeuw een opvallend stabiel regime had gekend en dat de levensstandaard er bijzonder hoog lag. In de rest van Europa echter kreeg elke vorst acute maagpijn alleen al bij de gedachte aan het *Gouden Boek* – een bestuursvorm die alle macht in handen van de onderdanen legde, hoe waanzinnig roekeloos kon het worden!

De kooplieden die van overal ter wereld de Venetiaanse lagune binnenvoeren, hadden meestal geen weet van de machinerie die de machtige Republiek achter de schermen overeind hield. Zij zagen vooral de prachtige kustlijn, de tientallen eilanden en de enorme zandbank waar de galeien en de indrukwekkende Venetiaanse vloot voor anker lagen. Als ze eenmaal voorbij die zandbank waren, moesten ze zelfs een hand boven hun ogen houden om niet verblind te worden door de vergulde Gabriele die vanaf de Campa-

nile vonken schoot, de gouden ornamenten van de basiliek en de glanzende paleisgevels. En tussen dit alles door voeren de gondels, kleurrijk, rank en wendbaar, alsof ze niet op maar net boven het wateroppervlak zweefden. Meer dan tienduizend gondels zouden er in en rond om Venetië varen, had een kerel met te veel tijd onlangs berekend, en hoewel dat waarschijnlijk overdreven was, waren het er hoe dan ook ontzettend veel. De gondels, de koepels en de torenspitsen, het goud, het marmer en het turkoois, de blauwe hemel en de weerspiegeling van de zon op de groene lagune ... het zorgde samen voor een adembenemend schouwspel. Het was dan ook niet meer dan terecht dat Venetië *La Serenissima* werd genoemd – de Mooiste Stad op Aarde.

Stefano snoof opnieuw. Maar al die macht, al die rijkdom en al die schittering konden niet wegnemen dat Venetië stonk ... naar zout en vis, naar afval en verrotting, naar ziekte en dood. En daar kon geen vergulde basiliek, geen zaal vol koopmansverdragen of geen vloot van met purper beklede gondels wat aan veranderen.

In de citadel van Mornas had het ook gestonken. Niet naar zout of gistend water, maar naar nat leer, ongewassen mannenlijven en met uitwerpselen doordrenkt stro. Hij had zich in Mornas schuilgehouden van september 1562, toen hij de puinhoop in Avignon ontvlucht was, tot de nazomer van 1568, toen hij in Venetië was aanbeland. De citadel stond onder bevel van de beruchte hugenoot François des Adrets, en een veiligere plek om zich te verschuilen voor de katholieke autoriteiten was nauwelijks denkbaar. Ergens in die periode was hij ook bij Nostradamus langsgegaan, die seniele kwakzalver die hem zestig gouden kronen lichter had gemaakt. Maandenlang had hij zich daarna verdiept in de zogenaamd profetische kwatrijnen die dat bezoek had opgeleverd, om uiteindelijk onder ogen te moeten zien dat de stupide schrijfsels je reinste onzin waren. Toen hem op zeker moment ter ore kwam dat de oude gek gestorven was, had hij spijt als haren op zijn hoofd dat hij in die dood niet zelf de hand had gehad.

Midden jaren zestig hadden zijn wegen en die van de Bloedbaron zich gescheiden. Tegen des Adrets had hij gezegd dat de citadel hem benauwde en dat hij zijn horizon wilde verruimen, maar de ware reden was dat hij des Adrets niet langer vertrouwde. De Bloedbaron had intussen zo vaak gemene zaak gemaakt met zowel hugenoten als katholieken dat alleen een stomkop hem nog zou vertrouwen. Zijn buikgevoel had hem niet bedrogen. Nauwe-

lijks drie maanden na zijn vertrek was de vesting ingenomen door de katholieke troepen van François de la Baume, en de hugenoten die toen nog in Mornas zaten, hadden mogen kiezen tussen een lans tussen hun ribben of de afgrond – net zoals de katholieken zes jaar eerder.

Zijn zure bedenkingen bij des Adrets' manier van werken waren vooral iets van die laatste maanden geweest, want in de jaren daarvoor hadden hij en de baron veelvuldig en tot beider tevredenheid samengewerkt. Die samenwerking had hem geen windeieren gelegd; de Bloedbaron mocht dan wreedaardig en weinig betrouwbaar zijn, hij wist een goed idee te waarderen en hij drukte die waardering ook uit in goud. Toen hij uit Mornas vertrok, vormde dat goud samen met het kapitaal dat hij uit Avignon had meegenomen een klein fortuin.

Een klein fortuin was fijn – het gaf je zekerheid, rust en bewegingsruimte. Vergeleken met wat het *Aurum Visigotorum* hem zou opleveren, was het echter niet meer dan een aalmoes ... en dat die onmetelijke rijkdom en bijbehorende macht hem voor altijd uit handen zouden zijn geglipt, daar kon en wilde hij nog altijd niet bij. Vasco en zijn in schande verwekte zus hadden de ontbrekende medaillons en het katharenkruis nog steeds in hun bezit, daar was hij stellig van overtuigd. Alleen, hij had geen flauw idee waar hij hen kon vinden. Misschien was Vasco naar Parijs gevlucht of was hij teruggekeerd naar Spanje, misschien had een bandiet hem intussen de keel afgesneden of was hij gevelde door een dodelijke ziekte. Het kon allemaal, maar vooral stilstaan bij die laatste twee opties leidde gegarandeerd tot stekende hoofdpijn.

Na alle mogelijkheden grondig gewikt en gewogen te hebben, had hij besloten dat hij het best bij de Orsini's kon beginnen. Per slot van rekening had die pronkjonker Orlando het klooster van Beauregard binnen de kortste keren weten te vinden, terwijl hij daar zelf, alle dreigementen, klopjachten en steekpenningen ten spijt, tweeënhalf jaar voor nodig had gehad. Het kon dus niet anders of Vasco en Orlando hadden nauw met elkaar in contact gestaan – wat ook bevestigd werd door het feit dat Vasco ten huize van Orsini had geslapen en zelfs een paard van hen had gekregen. Het was niet onrealistisch te veronderstellen dat Vasco en Orlando ook daarna contact met elkaar hadden gehouden, en Vasco en zijn zus waren dan misschien onvindbaar, prins Orsini was dat zeker niet.

Uiteraard was hij niet zélf naar Rome gereisd, hij was niet gek. Nee, zijn nieuwe uitvalsbasis was een van die hoogontwikkelde staten die op veilige maar makkelijk te overbruggen afstand van Rome lagen. Genua en Venetië hadden boven aan zijn lijstje gestaan. Beide steden waren wereldhavens en met al die handelaars en reizigers die er dagelijks voet aan land zetten, keek niemand nog op van een vreemdeling meer of minder. Uiteindelijk was zijn keuze op Venetië gevallen en de Joden – die heidenen, uitzuigers en bedriegers – hadden daarbij de doorslag gegeven.

Het was geen geheim dat Rome een hevige voorstander van de totale uitdrijving van de Joden was. De Moren hadden ze uiteindelijk kleingekregen en de protestanten zouden spoedig hetzelfde lot ondergaan ... waarom dan zouden ze toleranter zijn ten aanzien van de Joden? Het was een redenering die hout sneed, niet alleen voor de katholieke Kerk, maar ook in de ogen van vorsten, adel en burgerij. Heidenen en Christusmoordenaars waren het, die vuile Joden, maar ook – en vooral – woekeraars en geldwolven! Volgens de wet mochten ze geen enkel pand bezitten, geen enkel eerbaar beroep uitoefenen en geen enkele respectabele handel drijven ... en toch bezat de Joodse gemeenschap een ontstellende hoeveelheid baar geld. Dat al dat geld niet uit de lompenhandel of van schemerige pandjeshuizen afkomstig was, kon een kind narekenen. Nee, dat geld hadden ze verdiend met louche handelspraktijken – gesjacher met goud en edelstenen, clandestiene wisselkantoren en wraakroepend dure leningen die ze behoeftige gelovigen aansmeerden. Bovendien zat hun verfoeilijke systeem dermate ingenieus in elkaar dat respectabele, godvrezende mannen zich steeds dieper in de schulden werkten en zichzelf uiteindelijk helemaal vastredten. Nee ... wég moesten ze, die inhalige Joodse ratten!

De Venetiaanse ondernemer had echter de gewoonte iets verder na te denken dan de kortzichtige katholieke. Schulden aflossen was voor hem zelden een probleem – gezonde investeringen creëerden voldoende opbrengsten – maar ondertussen moest hij ook zijn paardenstallen onderhouden, zijn maitresses behagen en de administratieve molen smeren. En als je kapitaal vastzat in schepen en voorraden, liepen de geldstromen soms niet zo soepel als je wel zou willen. Dáárom, zo concludeerden de wakkere bestuurders van Venetië al in 1516 en dus lang voor de pauselijke bul van 1555, zou het bijzonder onverstandig zijn de Joden definitief uit hun Republiek te verdrijven.

Omdat de Venetianen echter de paus niet voor het hoofd wilden stoten, gingen de uitgekookte heren van de Hoge Raad opnieuw samenzitten, en na intensief beraad kwamen ze tot een even simpele als bevredigende oplossing: de Venetiaanse Joden mochten blijven op voorwaarde dat ze hun leven voortaan in maatschappelijk isolement zouden leiden. Concreet kwam dit erop neer dat de voltallige Joodse gemeenschap op één afgeschermd en door de staat gecontroleerde locatie moest gaan samenwonen, waardoor het contact met de Venetiaanse burgers tot een minimum beperkt zou blijven. De buurt die zich hiertoe het best leende, was Cannaregio, het stadsdeel boven het Canal Grande aan de noordzijde van het hoofdeiland. In Cannaregio waren de *getti* – de ijzergieterijen en kanonnenfabrieken – gevestigd, en begrijpelijkerwijs was dit een plek waar de Venetiaanse burgerij geen huizen kocht. Centraal in Cannaregio was er bovendien een wijk die aan alle zijden door kanalen omgeven was en zodoende op natuurlijke wijze van de rest van de stad was afgescheiden. Het was naar deze wijk – het *getto*, zoals de volksmond al spoedig zei – dat in 1516 meer dan zeventienhonderd geregistreerde Joden verhuisden. Vandaag, ruim een halve eeuw later, leefden in het getto van Venetië drieduizend Joden, al was de oppervlakte sinds de oprichting geen zakdoek groter geworden. Ze hokten er samen in krappe kamertjes in armzalige woonkazernes, waar verdieping op verdieping werd gestapeld totdat de door zeewater aangevreten fundamenten van zo'n gebouw het weer eens begaven en de hele wankelende constructie als een kaartenhuis in elkaar zakte. Desondanks bleven de Joden van overal in Europa binnendruppelen, want binnen het repressieve katholieke systeem was het getto van Venetië niets minder dan een vrijhaven.

Rome, uiteraard, zag deze kwestie helemaal anders. Weliswaar had het Vaticaan intussen zelf – en tot zijn grote ergernis – ondervonden hoe ondoordacht het was geweest om zijn grootste geldreserves weg te jagen, maar toch ... dat buurstaat Venetië goud zo openlijk boven geloof stelde en richtlijnen van de paus halsstarrig naast zich neerlegde, was een ongeziene daad van minachting! De relatie tussen de Republiek en de Heilige Stoel bekoelde flink, maar omdat beide staten elk op hun manier bijzonder machtig waren en geen van beide de fout wilde maken de ander te onderschatten, kwam het nooit tot een oorlog. De volgende decennia evolueerde de relatie tussen de grootmachten tot een soort gedoogbeleid, waarbij Venetië probeer-

de de Kerk niet al te openlijk uit te dagen en de Kerk naliet voortdurend een vermanende vinger op te steken – al bleef de Venetiaanse aanpak haar wel degelijk een doorn in het oog. Die toestand hield aan tot 1555, het jaar waarin de kersverse paus Paulus IV na veertig jaar almaar nijpender financiële tekorten knarsetandend afkondigde dat ook in Rome een Joods getto zou worden opgericht.

Uiteraard duurde het daarna een hele tijd voor het Vaticaan van deze knieval bekomen was. En het was al 1559, nadat de vanuit het oosten oprukkende Ottomanen de Islas Baleares hadden geplunderd, toen Rome bedacht dat het misschien toch verstandig zou zijn om opnieuw toenadering tot Venetië te zoeken. Voor het eerst in tijden werden er diplomaten uitgestuurd, van Rome naar Venetië en van Venetië naar Rome, maar ondanks de breedvoerige schrijfsels en milde woorden bleef de sfeer stroef en werden de gesprekken overschaduwed door achterdocht. Rome en Venetië op één lijn krijgen zou een werk van zeer lange adem worden.

Al dat gehakketak kwam hem bijzonder goed uit, bedacht Stefano niet zonder leedvermaak, al had hij vorig jaar, in oktober 1571, toch even gevreesd dat de grootmachten alsnog dikke vrienden zouden worden. Toen de Ottomaanse vloot de poorten tussen het katholieke Westen en het heidense Oosten definitief dreigde in te rammen, waren de belangen van alle Europese grootmachten uitzonderlijk samengevallen en waren ze noodzaak geweest de handen in elkaar te slaan. Rome, Venetië, Genua, Toscane, Spanje en de hospitaalridders van Malta hadden samen één grote, door God gezegende Heilige Liga gevormd en een vloot bij elkaar gebracht zoals de mensheid nooit eerder had aanschouwd. Maar zijn vrees was ongegrond gebleken. Nog voor de memorabele zeeslag bij Lepanto was ingezet, hadden Rome en Venetië eindeloos getwist over wie het opperbevel over de gigantische vloot mocht voeren. De Spaanse Filips II, doorgaans de zelfbeheersing in persoon, was het op zeker moment zo beu geweest dat hij resoluut de knoop had doorgemaakt en zonder pardon zijn halfbroer Don Juan van Oostenrijk aan het hoofd van de vloot had gezet. Maar zelfs nadat de strijd in alle hevigheid was losgebarsten, waren Rome en Venetië elkaar als kat en hond blijven beloeren, haast meer beducht voor elkaars slagschepen dan voor die van de vijand, en het mocht bijna een wonder heten dat de Heilige Liga de slag alsnog gewonnen had.

Nee, het was duidelijk dat Rome en Venetië elkaar nog steeds het licht in de ogen niet gunden. En nu Gregorius XIII, een voormalige kerkjurist, begin dit jaar paus was geworden, zou hier ook niet meteen verandering in komen. Kort gezegd kwam het er dus op neer dat de Republiek niet meteen een verzoek zou krijgen om een vermeende Romeinse bisschop op te sporen die in Avignon jarenlang de boel belazerd had.

En zo was hij op een windstille, snikhete septemberdag in 1568 in Venetië aangekomen. Hij herinnerde zich nog goed dat hij ook toen al minder onder de indruk was geweest van de vermaarde schoonheid van La Serenissima dan wel van de gigantische stank die eruit opsteeg. Ze waren met z'n achttien geweest: hijzelf, commandant Guillaume Dubois, kwartiermeester Emile Duverger en een vijftienkoppige privé-militie die Dubois zorgvuldig had geselecteerd uit de troepen van de Bloedbaron. Het waren stuk voor stuk stevige kerels, lichamelijk getraind en geestelijk gehard door wat ze tijdens hun strooptochten in Frankrijk hadden gezien of zelf hadden uitgevreten. Omdat hij absoluut een stijlvolle entree wilde maken, had hij de mannen in uniformen gestoken. Een financiële aderlating was dat geweest, maar het resultaat mocht er zijn: broek en wapenrok van zwart fluweel en afgewerkt met zilverkleurige spijkers, en in plaats van een samenraapsel van helmen, borstplaten en zwaarden droegen ze allemaal dezelfde wapenrusting. Hij had de mannen en hun paarden onder toezicht van Duverger in een huurkazerne in het noordoosten van de stad gestationeerd en hun de opdracht gegeven zo snel mogelijk Italiaans te leren. Mannen die hem interessante nieuwtjes aanleverden, zouden met zilver worden beloond.

Zelf was hij niet in een huurkazerne getrokken, dat sprak voor zich. Gezien zijn majestueuze afkomst had hij appartementen moeten hebben in het rijkste palazzo op het San Marcoplein, maar omdat zijn budget momenteel wel ruim maar niet ongelimiteerd was, had hij genoeg genomen met een *palazzetta*, een paleisje van dertien in een dozijn aan een van die vele zijkanalen van het Canal Grande. De smalle gevel van zijn *palazzetta* was ingelegd met marmer en mozaïeken en er was een balkonnetje met een gebeeldhouwde balustrade, maar daar was dan ook alles mee gezegd. Het oorspronkelijk witte marmer was met het verstrijken der jaren verkleurd tot een onappetijtelijk geel, het zwart uitgeslagen bladgoud bladder-

de van de friezen als de huid van een schurftige hond en als je te hard met de deuren sloeg, vielen de mozaïeken met tientallen tegelijk uit het brokkelige pleisterwerk. En dan zweeg hij nog van het stinkende kanaalwater dat door de schimmelige muren omhoogtrok tot ergens halfweg de eerste verdieping. Nee, vergeleken met de echte palazzi aan het Canal Grande en het San Marcoplein was zijn palazzetta niet meer dan een deerniswekkend krot, en het enige wat mogelijk nog een beetje doffe glans aan zijn paleisje gaf, was de naam van de eigenaar: Pasquale Odoni. De naam Odoni was in Venetië een begrip, zeer oud, zeer aristocratisch en zeer gerespecteerd, en stond bijgevolg al honderden jaren en met veel vertakkingen in het *Gouden Boek*. Met zo'n luisterrijke naam, zo had hij bedacht bij het ondertekenen van het huurcontract, kon het bijna niet anders of iets van de luister van de verhuurder zou afstralen op de huurder.

De huurprijs van zijn palazzetta was omgekeerd evenredig met de weelde die het pand te bieden had, en dan mocht hij nog van geluk spreken dat bij die schandalige prijs een huishoudster was inbegrepen. Zijn huishoudster heette Vincenza en was een stevige, besnorde vrouw van achteraan in de veertig. Ze ging voor hem naar de markt, bereidde maaltijden, deed de was en maakte de boel aan kant. Dat Vincenza in stilte werkte en hem niet voor de voeten liep, vond hij bovendien een enorm pluspunt. Vincenza woonde op de eerste verdieping van het palazzetta, in een kamertje nauwelijks groter dan een bezemkast. Op deze verdieping lagen ook de keuken, de voorraadruimte en de twee kamers van Dubois. Op de benedenverdieping en dus ter hoogte van de waterlijn zat zoals in elk Venetiaans gebouw het keldergewelf. Daar bevond zich de waterpoort met het valhek waardoor het kanaalwater de kelder binnenstroomde. Bewoners of bezoekers konden het palazzetta direct met hun gondel binnenvaren en in de watergeul aanleggen. In dit keldergewelf waren dag en nacht vijf van zijn wapenknechten aanwezig; ze fungeerden als wachtpost, lijfwacht en zo nodig als gondelier.

Zelf betrok hij de volledige tweede verdieping van het palazzetta. En na de nieuwe uniformen, zijn eigen nieuwe garderobe en de obligate privé-gondel had ook de inrichting van zijn appartement hem handen vol geld gekost. Vroeger zouden weelde en uiterlijk vertoon het laatste zijn geweest waaraan hij zijn geld zou hebben uitgegeven, maar de Venetianen hechtten belang aan dat soort zaken en met zijn doel voor ogen kon hij niet anders

dan volgen. Hij was nieuw in de stad, en door bij de meest gerenommeerde ateliers meubels en tapijten te bestellen wist hij dat zijn naam vroeg of laat vernoemd zou worden in aanwezigheid van iemand die ertoe deed in Venetië.

Het was het allemaal waard geweest. De dure kleren, de dure meubels, de dure gondel en het dure appartement hadden evenzeer gerendeerd als de dure bidstoel die hij huurde vooraan in een zijbeuk van de San Marco-basiliek. Na een maand of zes had zijn huisbaas, de heer Pasquale Odoni, eindelijk van zich laten horen en was hij uitgenodigd voor een *Conferencemiddag in het Gezelschap van Heren van Stand*. En hij was gegaan.

Achttien heren waren er geweest, die middag in het prachtige Palazzo Odoni. Een beperkt gezelschap, maar dat de heren allemaal van stand en buitengewoon invloedrijk waren, stond buiten kijf. Pasquale Odoni had hem welkom geheten alsof hij al haast een van hen was, aimabel en met ingehouden nieuwsgierigheid. Daar hield hij van, van ingehouden nieuwsgierigheid. Het was typerend voor mensen die erop gebrand waren van alles op de hoogte te zijn, maar dit vooral niet wilden laten merken. Zulke mensen waren doorgaans intelligenter dan gemiddeld, maar juist dat maakte hen ook voorspelbaar, want ze gingen er haast altijd van uit dat ze slimmer waren dan een ander. En dat kwam hém weer goed uit.

Pasquale Odoni was zelf een hoge procurator, maar de gast met de hoogste rang die middag was ongetwijfeld Leonardo Ottoboni. Ottoboni was Venetiaans ambassadeur in Spanje en Portugal, maar dezer dagen toevallig even terug in de Republiek. Ottoboni's broer Gianfrancesco was er niet. Hij was al tien jaar grootkanselier van Venetië en had dus urgentere zaken aan zijn hoofd dan confereren. Wel waren er nobelen van de families Loredan, Dandolo en Gritti geweest, de visconte Soranzo en de marchese Mirano, de signori Tucci, Paruta en Vitturi – alle drie grootbankiers – een handvol reders, de oppermuntmeester, het hoofd van de tolgaarders ...

Hij had vooraf grondig nagedacht over wat hij de heren van stand zoal zou vertellen, en zodoende had hij zichzelf voorgesteld als Stefano Ferrone – de naam waaronder hij het palazzetta huurde – derde zoon van een reder uit Genua. Hij had zijn geboortestad jaren geleden vaarwel gezegd om fortuin te maken als ondernemer, en intussen was heel beschaafd Europa zijn werkterrein. Hij had rondgezworven van Lissabon tot Brugge en tussendoor

ook een tiental jaren in Frankrijk verbleven – wat zijn Franse accent verklaarde. Zijn litteken, zo had hij er meteen bij verteld, had hij overgehouden aan een overval in Parijs. Mooi was het allerm minst, maar de ene overvaller had er zijn arm bij ingeschoten en de andere zijn leven, en zo bekeken was hij toch het beste af. De heren van stand hadden gegrinnikt – ongetwijfeld om zijn spot, maar vermoedelijk ook van opluchting omdat de littekenkwes tie van tafel was. *Bene*, had hij zijn verhaal daarna vervolgd, na zo veel jaren van omzwervingen leek hij nu eindelijk een stad te hebben gevonden die voldoende uitdagingen bood aan zijn ondernemende geest. Venetië barstte uit zijn voegen qua handel en vastgoed, maar dat was ook niet verwonderlijk aangezien La Serenissima de meest welvarende stad ter wereld was. De heren van stand hadden instemmend geknikt en geglimlacht; hij vertelde hun natuurlijk niets nieuws, maar het was altijd fijn als een buitenstaander hun superieure stad bewierookte.

Na zijn uiteenzetting hadden ze geconverseerd zoals heren van stand dat plegen te doen. Zelf had hij zich daarbij op de achtergrond gehouden, en alleen wanneer zijn mening uitdrukkelijk werd gevraagd, had hij die op rustige en doordachte wijze gegeven. Toen de middag ten einde liep, was hij ervan overtuigd dat de heren van stand niet alleen geïmponeerd waren door zijn voorkomen, maar ook door zijn welbespraaktheid en zijn ideeën. Terwijl hij door de opkomende mist naar huis voer, had hij een luide lach moeten onderdrukken toen hij zich had afgevraagd hoe ver de monden van de heren zouden openvallen wanneer ze te gepasten tijde zouden vernemen wie hij werkelijk was – de achterkleinzoon van paus Alexander VI en koning Federico III van Napels.

En zo was de bal aan het rollen gegaan, als een handvol samengeperste sneeuw die boven aan een helling haast onmerkbaar begint te rollen, maar gaandeweg zo'n vaart en omvang krijgt dat hij niet meer te stuiten is. Die eerste contacten, die hij die middag in maart zo behoedzaam had aangeknoopt, waren in drie jaar tijd uitgegroeid tot een netwerk van ruim tweehonderd connecties. Er zaten edelen en procuratoren bij, maar ook reders en bankiers, militairen en douanebeambten, twee abten en zelfs een bisschop. Leeftijd, karakter of persoonlijk vermogen speelden geen enkele rol, zolang de heren in kwestie maar invloed hadden en hij er op de een of andere manier zijn voordeel mee kon doen. Het kostte verschrikkelijk veel tijd

om die arrogante beleidsmakers naar zijn hand te zetten, want om iemand echt in de tang te nemen moest je niet zoeken naar wat hem groot maakte of aanzien verleende, maar juist naar wat hem klein maakte en afhankelijk – zwakheden, ondeugden, verboden pleziertjes en geheimen. Tegelijk had hij een fortuin gespendeerd aan likeuren, snuifdozen en schoengespen voor de respectabele heren, en vervolgens, naarmate hij hen beter leerde kennen, ook aan reukwaters, zijden sjaals en parelsnoeren voor hun echtgenotes en maîtresses. Maar nogmaals, het was het allemaal waard geweest.

Nog een geluk dat hij zijn geld verstandig geïnvesteerd had, in zijde en specerijen en al die andere dingen die de Republiek zo schatrijk hadden gemaakt. Omdat hij aanvankelijk weinig verstand had van zulke zaken, was hij begonnen met kleine sommen, maar naarmate zijn netwerk zich vertakte en hij in contact kwam met reders en zaakvoerders van grote handelshuizen, waren de bedragen behoorlijk opgelopen. Zeker, er ging weleens een schip verloren door stormweer of piraten, maar uiteindelijk waren zijn winsten zoveel groter dan zijn verliezen. En aangezien handel, financiën en bestuur in Venetië onlosmakelijk met elkaar verbonden waren, volgden met elke uitbreiding van zijn investeringen ook de verhoopte invitaties en klom hij gestaag op in de rangen van de stad. En nu, na vier jaar volgehouden alertheid en afmattend converseren, van geïnteresseerd knikken en op de juiste momenten glimlachen, had hij opnieuw een mijlpaal bereikt: hij was uitgenodigd op het Diner der Reders. *Eindelijk!*

